

RECENZJE

Ks. Luigi G i u s s a n i, *Czas i świętynia. Bóg i człowiek*, tłum. K. Borowczyk, ks. J. Waloszek, ks. A. Perzyński, (Biblioteka „Niedzieli”, 37) Częstochowa 1997, ss. 203.

Ksiądz Luigi Giussani znany jest polskiemu czytelnikowi jako autor, wydanej przez Wydawnictwo Michalineum, książki *Śladami doświadczenia chrześcijańskiego*. Książka ukazała się w 1988 r. w tłumaczeniu Karola Klauzy, z krótkim wprowadzeniem Zdzisława Bradela¹. W rodzinnej Italii ks. Giussani jest szeroko znany jako autor poczytnych książek, z których dwie ostatnio wydane miały bardzo pozytywne recenzje na łamach „L'Osservatore Romano”². Luigi Giussani jest promotorem popularnej serii wydawniczej „Książek ducha chrześcijańskiego” (*I libri dello spirito cristiano*) publikowanej przez znane we Włoszech świeckie wydawnictwo Rizzoli. W tej serii można znaleźć obok książek samego księdza Luigi Giussaniego prace autorów tej miary co John Henry Newman, Thomas Stearns Eliot, Emmanuel Mounier, Henri Daniel-Rops czy Singrid Undset.

Jedną z książek wydanych w serii „Książki z ducha chrześcijańskiego” jest zbiór czterech obszernych wypowiedzi opatrzonych wspólnym tytułem: *Czas i świętynia. Bóg i człowiek*. Książkę spotkał prawdziwy zaszczyt w postaci wstępu, który napisał kard. Franciszek Macharski, metropolita krakowski. We wstępie Księdza Kardynała czytamy m.in.: „Ten zbiór tekstów księdza Luigi Giussani przekazuje Czytelnikom to żywe doświadczenie wiary chrześcijańskiej, z której się narodził ruch *Comunione e Liberazione*. Ksiądz Giussani składa tutaj świadectwo doświadczenia, i chce, żeby ono dotarło do wszystkich, których on ogarnął przecież do tej pory aż w 64 krajach”.

W książce można znaleźć tematy zupełnie podstawowe: powołanie ochrzczonego, dom Nazaretański, spotkanie z Chrystusem, rozumny charakter wiary chrześcijańskiej. Rozważania włoskiego księdza uczą otwartości na całe bogactwo chrześcijańskiej tradycji. Giussani szuka światła prawdy w przeszłości, ale interesuje go przede wszystkim teraźniejszość: niepokoje, oczekiwania i zmagania naszego czasu. Jesteśmy dziedzicami dwudziestu wieków historii chrześcijańskiej, która utkana jest z obecności Chrystusa w Jego Kościele. To prawda, że nasze czasy zagubiły poczucie obecności tego, co transcendentne i święte. Wydaje się jakby oblicze świata coraz wyraźniej kształtował proces sekularyzacji i zobojętnienia na Tajemnicę Boga. Ksiądz Giussani wnikliwie dostrzega te zjawiska, ale nie koncentruje się na nich, lecz wprowadza czytelnika w misterium wiary. Uważna lektura książki pokazuje tę znakomitą umiejętność jej Autora, to jest współdzielenie z innymi swojej głębokiej wiedzy teologicznej i duchowego doświadczenia wiary. Myśl zawarta w książce stanowi pewnego rodzaju krótką, duchową syntezę tego, co w ostatnich latach ks. Giussani i ruch *Comunione e Liberazione* proponował młodym, współdzieląc z nimi ich potrzeby i oczekiwania.

¹ L. G i u s s a n i, *Śladami doświadczenia chrześcijańskiego*, tłum. K. Klauza, Warszawa/Struga–Kraków 1988.

² Wspomniane książki to: *Si può vivere così* [Czy można tak żyć?], Rizzoli 1994 i *Si può (veramente?!) vivere così?* [Czy można (naprawdę?!) tak żyć?] Rizzoli 1996. Autorem recenzji tych książek na łamach „L'Osservatore Romano” 17 XII 1996 jest G. Concetti.

Do głosu dochodzą w książce najbardziej charakterystyczne rysy doświadczenia faktu chrześcijańskiego. Cechą szczególnie podkreślaną tego doświadczenia jest to, że wiara winna dyktować osąd rzeczywistości doczesnej i wpływać na życie kulturowe i społeczne. Specyfiką tak rozumianej wiary jest troska odwołania się do chrześcijaństwa jako do wydarzenia mającego szczególną strukturę ontologiczną. Autor często podkreśla ontologię faktu chrześcijańskiego, a więc również antropologię chrześcijańską, która jest nośnikiem szczególnej wizji człowieka.

Autor we wstępie do książki zwraca uwagę czytelnika na niepowtarzalny charakter i oryginalność wiary chrześcijańskiej. Nazywa to nowością, która ma trzy aspekty. Po pierwsze: idzie o rozpoznanie metody płynącej z wiary, tzn. drogi, którą wybrał Bóg, aby dać poznać się człowiekowi. Spotkanie Boga z człowiekiem ma miejsce zawsze w pewnym określonym miejscu, czasie i przestrzeni; w okolicznościach wybranych przez Tajemnicę Boga. Jest to idea świątyni. Nowość tej metody polega na tym, że w wydarzeniu chrześcijańskim zostaje zawieszona (religijne) poszukiwanie Boga przez człowieka, ponieważ to już sam Bóg przejmuje inicjatywę i wychodzi człowiekowi na spotkanie. Odmienność chrześcijańskiej metody od wszystkich innych religijnych dróg jawi się jako absolutna nowość polegająca na realnej Bożej inicjatywie ustanowienia z człowiekiem tajemniczej, lecz realnej więzi. Jest to nowy początek polegający na tym, że sam Bóg się objawia i że to Objawienie jest głęboko odpowiednie (adekwatne) wobec potrzeb i oczekiwań człowieka.

Jako konkretny przykład takiego spotkania wiary, które w myśli Autora ma paradygmatyczny charakter, jest wydarzenie zapisane na pierwszych stronach Ewangelii Janowej (por. J 1, 29–51). Apostołowie Andrzej i Jan napotkali Jezusa jako Kogoś Innego, którego Osoba najgłębiej odpowiadała wymogom ich serca. Ich wiara zrodziła się ze spotkania z nadzwyczajną Obecnością i z pójścia za nią. To spotkanie miało miejsce nad Jordanem, a więc w określonym miejscu i czasie. Jest to idea świątyni, która zaistniała w czasie. Świątynia w czasie. Powołanie każdego ochrzczonego jest właśnie takie jak powołanie pierwszych Apostołów – podkreśla Autor.

Przy lekturze tych wątków książki, które mówią o nowości chrześcijańskiej metody, może budzić zdumienie i podziw fakt wyrazistej zbieżności myśli ks. Giussaniego z aktualnym Orędziem Jana Pawła II na XII Światowy Dzień Młodzieży 1997³. W tym Orędziu, gdy Papież podejmuje temat początku przygody wiary Jana, Andrzeja, Szymona Piotra i pozostałych Apostołów, czytamy: „W realizmie tego zaskakującego spotkania, opisanego za pomocą kilku prostych słów, odnajdujemy początek każdej drogi wiary. To Jezus przejmuje inicjatywę. Kiedy mamy do czynienia z Nim, pytanie ulega zawsze odwróceniu: z pytających stajemy się pytanymi, z „poszukujących” – „poszukiwanymi”. On bowiem jako pierwszy miłuje nas od wieków (por. 1 J 4, 10). I taki właśnie jest podstawowy wymiar tego spotkania: nie mamy do czynienia z czymś, ale z Kimś »Żyjącym«. Chrześcijanie nie są uczniami jakiegoś systemu filozoficznego – są mężczyznami i kobietami, którzy poprzez wiarę doświadczyli spotkania z Chrystusem (por. 1 J 1, 1–4)” (n. 2).

Drugim elementem, na który zwraca uwagę Autor jest nowa moralność chrześcijańska. „Nowa” to znaczy bez żadnego porównania z innymi moralnościami, a jednocześnie w dziwny sposób bardziej prosta i sugestywna. Wszystkie inne moralności rodzą się jako szczegółowa analiza czynników, które konstytuują dynamikę odczytaną w skali rozwoju i są one określeniem praw tego rozwoju. Człowiek, jeśli przestrzega te prawa, przestrzega rozwoju moralnego.

Nowość moralności chrześcijańskiej polega na tym, że nie rodzi się ona ani nie zależy od analitycznie odkrytych praw. Jej źródłem jest fascynacja, która towarzyszy spotkaniu i naśladowaniu Chrystusa obecnego pośrodku życia. I tutaj niezrównanym przykładem jest św. Piotr odpowiadający Chrystusowi na pytanie o miłość: „Panie, Ty wiesz, że Cię kocham”. „Tak” wypowiedziane Chrystusowi przez Piotra (co jest zapisane w 20 rozdz. Ewangelii św. Jana) jest początkiem moralności.

³ Tekst Orędzia znajduje się w „L'Osservatore Romano” (wydanie polskie) 17 (1996) nr 10, s. 4–7.

Życie chrześcijańskie dla każdego człowieka ochrzczonego jest ofiarowaniem każdej chwili, słowa, gestu, cierpienia dla chwały Chrystusa w historii, aby Chrystus był rozpoznany. Chwała Chrystusa dotyczy obecnego świata, odnosi się do obecnej chwili historycznej.

Trzecim elementem chrześcijańskiej nowości jest lud, który staje się protagonistą historii. Chrześcijanin jest wybrany przez Chrystusa, aby należał do Jego ludu. Ten lud jest zgromadzeniem tych, którzy Go rozpoznają i uznają, że „w Nim wszystko jest”, że „wszystko jest uczynione poprzez Niego”, ponieważ „rozumie się, jaki jest lud poprzez to, co on kocha” – według wyrażenia św. Augustyna. Lud stanowi towarzystwo kierowane ku Przeznaczeniu. W ludzie znajduje się kryterium osądu wszystkiego i możliwość przezwycięzania ograniczonych schematów tego świata.

Lektura książki ks. Luigi Giussaniego pozwala odnaleźć przeobrażający dynamizm wydarzenia chrześcijańskiego i pokazuje, gdzie należy szukać światła i siły do odkrycia na nowo promieniującej mocy chrześcijaństwa.

ks. Andrzej Perzyński

Hubertus R. Drobner, *Lehrbuch der Patrologie*, Freiburg in Breisgau-Basel-Wien, 1994, ss. 452.

Jest to podręcznik patrologii, ale już sam niemiecki tytuł pokazuje, że chodzi o podręcznik dydaktyczny, a nie podręcznik encyklopedyczny, służący do konsultacji. Jest to *Lehrbuch* a nie *Handbuch*. Nie ma on więc ambicji zastąpienia podręcznika Altanera czy Quastena. Co prawda sam autor, jak pisze we wstępie, nie chce zrezygnować z jego drugiej funkcji. Według niego taki podręcznik „powinien, z jednej strony, w możliwie wyrazistej formie przedstawić podstawowe wiadomości z danej dziedziny, z drugiej zaś, poprzez staranny wybór najważniejszych źródeł i literatury pomocniczej, wskazać możliwości dalszego studium. Powinien więc służyć zarówno jako podręcznik przy studiowaniu danej dziedziny, jak również jako punkt odniesienia dla specjalistów”. Jednakże w praktyce Drobner odchodzi zdecydowanie od ambicji przedstawienia w tym podręczniku wszystkiego, co dotyczy okresu patrystycznego. Widać to już w układzie bibliografii. Jest ona podzielona na jedenaście działów: bibliografie, leksykony i encyklopedie, patrologie i historie literatury, serie wydawnicze, serie tłumaczeń, pomoce, podręczniki, czasopisma i roczniki, serie monograficzne, mikrofilm, elektroniczne bazy danych. Każdy z tych działów zawiera najwyżej kilkanaście pozycji, przy czym większość z nich jest przedstawiona i omówiona krytycznie w kilku zdaniach. A zatem bibliografia jest przejrzysta, a zwłaszcza dzięki wspomnianym omówieniom, pozwala ocenić przydatność i wagę poszczególnych pozycji. Bardzo pożyteczny jest ostatni dział bibliografii, elektroniczne bazy danych. Wprawdzie prezentuje on stan z 1991 r., a zatem mocno nieaktualny, zważywszy na tempo rozwoju tych baz, ale wskazuje ośrodki, które się zajmują takimi publikacjami, pokazuje, co już zostało na pewno zrobione i przypomina, że dzisiaj już nie można ignorować pomocy elektroniki także w patrologii. Oprócz ogólnej bibliografii, po omówieniu każdego autora, znajduje się przegląd bibliograficzny, jednakże dużo krótszy niż analogiczne bibliografie, np. u Altanera.

Książka obejmuje okres od pierwszych apokryfów do połowy VIII wieku, a zatem do Izydora z Sewilii na Zachodzie i Jana Damasceńskiego na Wschodzie. Zupełnie pominięta została twórczość irszkocka i brytyjska. Materiał ułożony jest zasadniczo według autorów albo tytułów dzieł (jak na przykład przy omawianiu apokryfów biblijnych). Na początku każdego działu umieszczona jest tablica chronologiczna przedstawiająca w formie graficznej okresy życia omawianych Ojców. Oprócz tego na samym początku książki znajduje się dość przejrzysta mapa basenu Morza Śródziemnego, a w tekście znajdujemy wiele mapek i zestawień chronologicznych znakomicie ułatwiających orientację w zawiłych nieraz zależnościach. Mamy np. zestawienie biskupów czterech patriarchatów w IV stuleciu czy tabelę cesarzy w tymże IV stuleciu. Wprowadzenia ogólne do poszczególnych okresów i działów są zwarte, natomiast w kilku miejscach